

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS KORMÁNYZÁSTANI
KUTATÓMŰHELY

VÉDELMI-BIZTONSÁGI SZABÁLYOZÁSI ÉS
KORMÁNYZÁSTANI MŰHELYTANULMÁNYOK

2024/17.

FARKAS ÁDÁM

*A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló
törvény alapelveinek érvényesülése, a szabályozás lehetséges
fejlesztési irányai*

Rólunk

A műhelytanulmány (working paper) műfaja lehetőséget biztosít arra, hogy a még vállaltan nem teljesen kész munkák szélesebb körben elérhetővé váljanak. Ezzel egyrészt gyorsabban juthatnak el a kutatási részeredmények a szakértői közönséghez, másrészt a közzététel a végleges tanulmány ismertségét is növelheti, végül a megjelenés egyfajta védettséget is jelent, és bizonyítékot, hogy a később publikálandó szövegben szereplő gondolatokat a working paper közzétételekor a szerző már megfogalmazta.

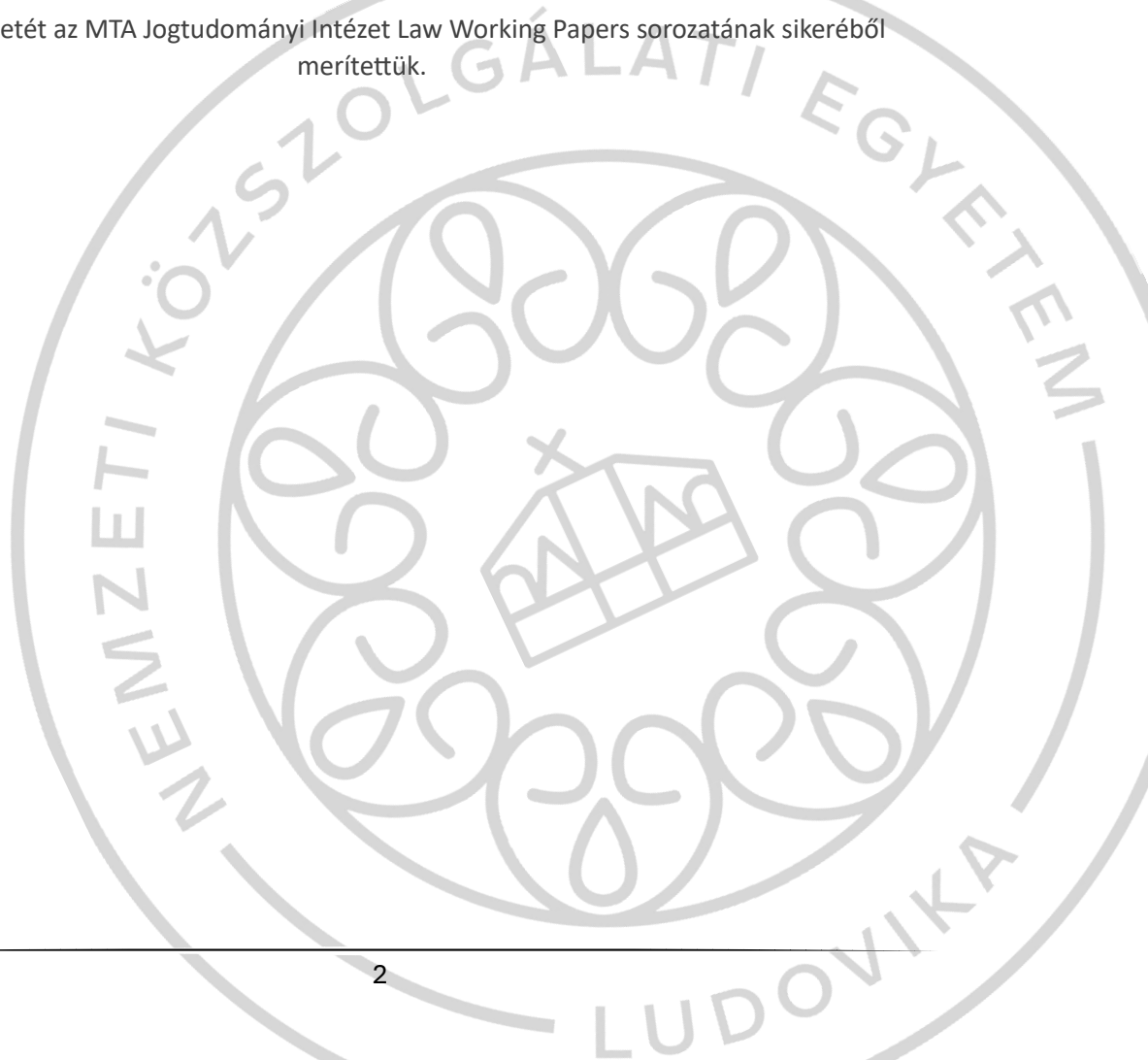
A Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok célja, hogy a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely küldetéséhez kapcsolódó területek kutatási eredményeit a formális publikációt megelőzően biztosítsa, segítve a láthatóságot, a friss kutatási eredmények gyors közzétételét, megosztását és a tudományos vitát.

A beküldéssel a szerzők vállalják, hogy a mű megírásakor az akadémiai őszinteség szabályai és a tudományosság általánosan elfogadott mércéje szerint jártak el. A sorozatban való megjelenésnek nem feltétele a szakmai lektorálás.

A műfaji jellegből adódóan a leadott szövegekre vonatkozó terjedelmi korlát és egységes megjelenési forma nincs, a szerzőtől várjuk az absztraktot és a megjelentetni kívánt művet oldalszámozással, egységes hivatkozásokkal.

A szerző a beküldéssel hozzájárul, hogy a művét korlátlan ideig a sorozatban elérhetővé tegyük, továbbá vállalja, hogy a working paper alapján megírt végleges szöveg megjelenési helyéről a szerkesztőséget legkésőbb a megjelenéssel egy időben értesíti.

A kiadvány ötletét az MTA Jogtudományi Intézet Law Working Papers sorozatának sikeréből merítettük.

Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2024/17.

Szerző:

Dr. Farkas Ádám

Szerkesztő:

Dr. Kádár Pál dandártábornok

Kiadja

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

Kiadó képviselője

Dr. Kádár Pál dandártábornok

A kézirat lezárva: 2024. október 18.

ISSN 2786-2283

Elérhetőség:

Nemzeti Köszolgálati Egyetem

Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely

1441 Budapest, Pf.: 60

Cím: 1083 Bp., Ludovika tér 2.

Központi szám: 36 (1) 432-9000

A VÉDELMI ÉS BIZTONSÁGI TEVÉKENYSÉGEK ÖSSZEHANGOLÁSÁRÓL SZÓLÓ TÖRVÉNY ALAPELVEINEK ÉRVÉNYESÜLÉSE, A SZABÁLYOZÁS LEHETSÉGES FEJLESZTÉSI IRÁNYAI¹

1. Bevezetés

Az Alaptörvény kilencedik módosításával kezdetét vevő védelmi és biztonsági szabályozási reformban² kiemelet szerepet tölt be a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (Vbö.). Ez ugyanis nem csak egységes keretbe hozott olyan korábban több törvényben tagoltan megjelenő intézményt, mint a védelmi kötelezettségek vagy a különleges jogrendre vonatkozó törvényi rendelkezések, hanem megnyitotta a lehetőségét a hazai védelmi és biztonsági szabályozás új alapokra helyezésének és a komplex biztonság hatékonyabb szavatolásának. E hatásokat, illetve annak számos aspektusát vizsgálta a hazai szakmai diskurzus az elmúlt években, hiszen szisztematikus változások lehetőségét alapozta meg ez a törvény.³

Jelen sorok szerzője korábban is azt az álláspontot képviselte, hogy a reform folyamat az Alaptörvény kilencedik módosításával, majd a Vbö. megalkotásával a kezdetét vette, az azonban csak a további jogalkotói döntések és a jogalkalmazás gyakorlati tapasztalatai alapján dől el, hogy ez a lehetőség hogyan valósul meg és – jó esetben – teljesedik ki. A téma kapcsán végzett kutatások és a különféle kapcsolódó elemzések és diskurzusok tapasztalatai alapján a hatálybalépés után közel két évvel is úgy fest, a reform még zajlik és kérdéses, hogy annak kiteljesedése végül milyen irányt vesz, hiszen számos körülmény van, amely erre jelentős hatással lehet. A biztonsági környezet jelentékeny változása, a technológiai fejlődés állami, társadalmi és jogi működésre gyakorolt hatásai csak példák arra, hogy mennyi olyan új kérdés merülhet fel, amelyekre sok más mellett jogi és államszervezési válaszokat is kell adni. Az új,

¹ A mű a TKP2021-NVA-16 számú projekt a Kulturális és Innovációs Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a TKP2021-NVA pályázati program finanszírozásában valósult meg.

² A reform kapcsán lásd: Kádár Pál (szerk.): A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, 2023.; Kádár Pál: Gondolatok a védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdéseiről. In: Honvédségi Szemle 2022/1., 3-19. o.; Farkas Ádám: Questions and Options for the Emerging Reform of the Hungarian Security and Defence Regulation. In: MTA Law Working Papers 2022/14.; Farkas Ádám – Kelemen Roland: Az Alaptörvény kilencedik módosítása, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény megalkotásának történelmi előzményei. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/37.; Farkas Ádám: Az Alaptörvény új védelmi és biztonsági tárgyú rendelkezéseinek elemzése I. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/38.

³ A téma kapcsán példaként lásd: Kádár Pál – Till Szabolcs: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának biztosítékai a Vbö. tükrében. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/21.; Keszely László – Varga Attila Ferenc: A védelmi és biztonsági igazgatás új szabályrendszerének elemzése. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/28.; Farkas Ádám: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény helye és szerepe a jogrendszerben. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/39.

rendszer szintűnek tekinthető⁴ szabályozás átfogó érvényesülésének feltétele mások mellett az is, hogy annak rendelkezéseivel összhangba kerüljenek a kapcsolódó szabályozások, hogy az alkalmazásban érintett személyi kör képzése is több szinten strukturálva megtörténjen⁵, valamint hogy a folyamatban lévő reformot és az azzal kialakuló új területet megfelelően intézményesített kutatási kapacitások is támogassák a további fejlődésben.⁶ Ezek egy része még folyamatban van, más – a külső környezethez tartozó – része pedig előre nem látható módon jelentkezik, de biztosan állítható, hogy mind-mind befolyásolhatják a Vbő. érvényesülését, szűkebben pedig az összkormányzati jellegét megalapozó alapelveinek kibontakozását.

Jelen tanulmány mindezekre figyelemmel azt tűzte célul maga elé, hogy egyrészt áttekintse újra a Vbő. alapelveit és azok értelmezését, majd azokra figyelemmel megvilágítson olyan területeket, ahol ezek az elmúlt két évben már érvényesülésüket mutatták, illetve mutathatták volna. Ez a kitekintés arra is lehetőséget teremt, hogy a tapasztalatokra figyelemmel a szabályozás esetleges további fejlesztési lehetőségeire nézve is előzetes javaslatokat fogalmazhassunk meg, remélve, hogy az a jövőben segíteni tudja a védelmi és biztonsági rendszer további fejlesztését.

2. A Vbő. alapelvei

A Vbő. alapelvei „a védelem és biztonság-szavatolás alapjai” című első részben helyezkednek el, az első fejezet első címeként, de az 1-3. §-okat követően. Ebből következően úgy véljük, hogy az alapelvek e három szakasszal együtt értelmezendők⁷, hiszen ahogy a törvény az alapelvek felsorolása előtt kiemeli: „Magyarország védelme, biztonságának fenntartása és fejlesztése olyan összetett feladatrendszer, amelynek ellátása során az érintett szervezetek és természetes személyek különösen a következők szerint kötelesek eljárni:”⁸. Az ország védelme, biztonságának fenntartása és fejlesztése, mint feladatrendszer egyik oldalról túlmutat a Vbő.-n, ami a törvény összkormányzati jellegét erősíti. Másik oldalról pedig a „különösen a következők szerint kötelesek eljárni” fordulat az alapelvek előtt nyitott felsorolást jelez, ami a kapcsolódó törvények elveinek érvényesítésére épp úgy lehetőséget biztosít, mint az 1-3. §-okban megfogalmazottakra.

Az alapelvek érvényesítéséhez tehát figyelembe kell venni, hogy a jogalkotó azokat megelőzően rögzítette a Vbő. ágazatok feletti jellegét, a védelmi és biztonsági tevékenységek

---

⁴ Vö.: Farkas Ádám: A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2023.

⁵ A téma kapcsán lásd: Farkas Ádám: A történelmi tapasztalat és a tudomány helye, szerepe a 21. századi védelmi és biztonsági gondolkodásban. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/1.; Farkas Ádám: A védelmi-biztonsági gondolkodás és képzés megújításának elméleti és kulturális alapjai. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/2.

⁶ Vö.: Farkas Ádám: A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban. In: Közjogi Szemle 2021/4., 22-28. o.

⁷ Erről bővebben lásd: Farkas Ádám: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának alapvetései, ezek viszonyrendszerének feltárása. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/36.

⁸ Vbő. 4. §

– államon túlmutató – feladatrendszere összehangolásának állami feladat jellegét, valamint a védelem fegyveres és nem fegyveres pilléreire irányuló szemléletet. Ez az átfogó megközelítést⁹ tükrözi, ami a nemzeti érdekek és elsősorban a hatékonyabb védelemszervezés szempontjából fontos, de egyben tükrözi a koncepció NATO-ban bevett voltából következően a szövetség által közvetített elvek és módszerek érvényesítésére való törekvést is.

Ezeket együtt szemlélve tehát az alapelvek a következők:

- a) a 3. § (1) és (2) bekezdése szerinti szervezetek a védelmi és biztonsági feladatellátásuk keretében alkalmazott jogkorlátozás tekintetében a megelőzni, *elhárítani vagy felszámolni kívánt hátrány vagy sérelem mértékével és társadalmi hatásaival arányosan* kötelesek eljárni, és fellépésük nem terjedhet túl az ehhez szükséges mértéken;
- b) a védelmi és biztonsági érdek előmozdítását szolgáló döntések, az ezek alapján elrendelt feladatok és végrehajtott intézkedések, valamint az ezek felülvizsgálatára irányuló eljárások során *a szükséges mérték megállapításában az elérni kívánt konkrét védelmi és biztonsági cél jelentőségének elsődlegességét* kell biztosítani;
- c) a védelmi és biztonsági feladatok ellátása, valamint az ezzel összefüggő döntéshozatal és intézkedések során úgy kell eljárni, hogy ha *az adott cél elérése kisebb mérvű jogkorlátozást eredményező eljárással is elérhető, akkor az kerüljön foganatosításra*;
- d) a védelmi és biztonsági érdekek védelme és előmozdítása tekintetében a tervezés, a felkészülés, az irányítás, a műveletek végrehajtása, valamint a tapasztalatok feldolgozása során az érintett ágazatok és szervezetek *összehangolt működésének, valamint a kihívások és fenyegetések legszélesebb körére kiterjedő, átfogó tudományos ismereteket figyelembe vevő megközelítés követelményének megfelelően* kell eljárni;
- e) a védelem és biztonság fenntartására és fejlesztésére irányuló – jogszabályban meghatározottakon alapuló – cselekmények végrehajtása során *a jogszabályok érvényre juttatását, valamint a jogok érvényesülését a közösségi mértékű biztonságra figyelemmel kell biztosítani.*¹⁰

Az első alapelv tulajdonképpen az arányosság jogállami keretek között általánosan bevett követelményét a biztonság társadalmi kontextusába helyezi. Ezzel a jogalkotó – akarva-akaratlanul – nem csak az individuum-kollektíva tengelyre irányította rá az alapelvet, hanem kihangsúlyozta azt is, hogy az arányosság kritériuma a komplex biztonsággal összevetve

---

⁹ Lásd: Molnár Ferenc: Egy sikerebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. In: Nemzet és Biztonság 2012/4., 10-23.; Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.; Molnár Ferenc (szerk.): Az átfogó megközelítés és a Magyar Honvédség katasztrófavédelmi rendszere, Zrínyi kiadó, Budapest, 2013.; Keszely László: A védelmi igazgatás szerepe a civil-katonai-rendvédelmi együttműködésben az átfogó megközelítés jegyében, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, doktori értekezés – munkahelyi vitára közzétett változata –, Budapest, 2016.; Lakatos László: A honvédelmi igazgatási képzés aktualitása az átfogó megközelítés elvének tükrében, in: Hadtudományi Szemle 2015/4., 432-443.

¹⁰ Vbö. 4. §

szükségképpen társadalmi meghatározottságú. A kortárs biztonsági környezetben jól látható az információáramlás dinamikája és hatóképessége miatt, hogy a különféle biztonsági kihívások és fenyegetések adott esetben jelentős társadalmi hatásokat válthatnak ki anélkül is, hogy önmagukban való érvényesülésükkel képesek lennének társadalmi szintre hatni. Feltételezhetjük tehát, hogy a jogalkotó számolt a szimbolikus jelentőségű vagy befolyásolási célú ártó/támadó cselekmények kezelésével is. Ezeknél ugyanis a konkrét cselekmény által okozott károk mértéke és a cselekmény hírének terjedése által okozott származtatott károk hatásai lényegesen eltérnek egymástól az utóbbi javára.

A második alapelvből egyértelműen tükröződik az a szándék, hogy az elven keresztül is érződjön a védelmi és biztonsági szemlélet súlyozásának szándéka. Ez okszerű lehet például az eskalációt gátló intézkedések szükségességének megalapozásához, illetve erősítheti az eljáró szervek önreflexiós hajlandóságát, továbbá a folyamatba épített – dinamikus – kontroll¹¹ fokozásának lehetőségét. Ha ez a feltevés helyes, akkor a jogalkotó ezen elv megfogalmazásával annak is tanújelét adta, hogy tudatában van annak, hogy a biztonság fenntartása, fejlesztése terén is további jelentős változások szükségesek, amelyekhez pedig megfelelően kell a működésnek és a már meglévő intézményeknek alkalmazkodnia.

A harmadik elv garanciális természetű és e jellegén keresztül az állam önkorlátozását és sajátos biztonságsszemléletét is megalapozni hivatott. Nem szabad ugyanis figyelmen kívül hagyni, hogy az állam biztonság-szavatoló kötelezettsége nem csak a biztonságot sértő, veszélyeztető jelenségekkel kapcsolatos tevőleges fellépésben ölt testet, hanem önmaga működésének az oly módon való szervezésében is, hogy az ne válthasson ki nem kívánt, vagy indokolatlan többlethatásokat a biztonságra.¹²

A negyedik alapelv egyértelműsíti a védelmi és biztonsági tevékenységek főbb szakaszaira nézve az összhang szükségességét, illetve annak a biztonsági környezet dinamikájára kiterjedő, tudományosan is megalapozott megközelítéssel való felvértezését. Ez az elv nem csak rendszerszerű megközelítés erősítése miatt fontos, hanem azért is mert a tudományos megközelítésmóddal való kiegészítés előírásával elvi síkon megerősíti, hogy a kortárs környezeti változások megfelelő értelmezése és reagálása a bevett gyakorlatok és a folyamatos működés praktikumai mentén már teljességgel nem teljesíthető.

Az utolsó alapelv a különféle védelmi és biztonsági cselekmények, intézkedések tekintetében újszerű megközelítést tükröz, hiszen a biztonság alapvetően csoport- illetve társadalom-fókuszú megközelítésével operál. Ezzel lényegében a különféle védelmi és biztonsági intézkedések foganatosítása tekintetében a széleskörű jogérvényesülés fenntartását helyezi előtérbe, feltehetően abban a meggyőződésben, hogy a biztonság széles körű stabilizálásában ennek a tényezőnek van kiemelt jelentősége. Az alapelv e megközelítése reflektál a korábbi alapelvekre is, hiszen közösségi mértékű biztonság előtérbe helyezése mögöttesen reagál azokra a fenyegetés típusokra is, amelyeknek jelentős származtatott destabilizáló hatása lehet a különféle információcsatornákon való elterjedése esetén.

A Vbö. alapelvei kapcsán kiemelendő, hogy azok biztonsági és közösségi fókuszúak, hiszen a biztonságot egyfajta rendszerszintű stabilitási keretként is értelmezi. Ez az értelmezés azért is elgondolkodtató, mert amennyiben a jogalkotó ezzel a szándékkal felvértezve

¹¹ Vö.: Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2019.; Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányairól. In: Honvédségi Szemle 2018/4., 20-32.

¹² Farkas Ádám i.m. (2022) 19.

fogalmazta meg az alapelveket, akkor azok szemlélete szervesen illeszkedik a Vbö. mindazon rendelkezéséhez, amelyek a biztonság különféle dimenzióit, illetve az azokban működő ágazatok összehangolt funkcionálását, illetve a civil-állami együttműködés fokozását próbálják erősíteni. Emellett az alapelvek jellege és a biztonságszavatolásra jellemző megközelítése akár az elhárítani kívánt veszély vagy sérelem függvényében alakuló arányosság, akár a közösségi érdekek védelme, akár az átfogó megközelítés jól mutatja azt az új fajta szemléletmódot, amelyet a jogalkotó a Vbö. elfogadásával feltételezhetően elő akart mozdítani.

Ez a szemléletmód a védelmi és biztonság-szavatolási tevékenységek sajátosságainak szintetizálását hivatott erősíteni a különféle hagyományos – és ebből adódóan a polgári jogfejlődéssel kiteljesedő – garanciális alapelvekkel. Ebből tehát szintén kiolvasható az a megközelítés, amely a védelemi szféra és a civil társadalom közti együttműködés fokozására irányul. Fontos azonban rögzíteni, hogy ezen alapelvek hozadéka akkor aknázható ki megfelelően, ha az azokban rejlő garanciák a különféle folyamatokba építve érvényesülnek. Ennek biztosításában pedig az érintett szervezetek vezetőinek, a védelmi-biztonsági tisztviselőinek, illetve ellenőrzési jogkörei révén a védelmi és biztonsági igazgatás központi szervének is jelentékeny szerepe lehet.

Ahogy azt már fentebb rögzítettük, ezek az elvek a Vbö.-ben meghatározott tevékenységeknél szükségképpen kell, hogy érvényesüljenek, de azon túlmutatóan is irányadóak a normaszöveg szerint a védelmi és biztonsági feladatok ellátása során. A gyakorlatban tehát ezen elveknek ki kellene bontakoznia a védelmi és biztonsági szervezetek működésében, a védelmi és biztonsági célú közigazgatási döntéshozatalában, de adott esetben a válságkezelés vagy a különleges jogrend alkalmazása során is. Az alapelvekkel kapcsolatos tapasztalatokat tehát ezen területeken lehet plasztikusan vizsgálni, előre kiemelve, hogy ezek érvényesüléséhez egy célzott vizsgálatra lenne szükség az érintett területeken.

3. A Vbö. elveinek érvényesülésével kapcsolatos egyes tapasztalatok

A Vbö. alapelveinek érvényesülését az elmúlt két évben még csak korlátozott számú tapasztalat tükrében lehet vizsgálni még annak ellenére is, hogy biztonsági szempontból egy rendkívül dinamikus időszakra van szó a jelen tanulmány lezárásával egy időben zajló árvízi védekezésig bezárólag. Ennek ellenére az alapelvek érvényesülése részben a védekezést és válságkezelést megalapozó közjogi döntések, részben pedig a további szabályozás tükrében megközelíthető.

Az *arányossági elv* tekintetében sajátos kép tárul elénk, hiszen a COVID-19 világjárvány óta Magyarországon a veszélyhelyzet különleges jogrend folyamatosan alkalmazásban van, sőt emellett a tömeges bevándorlás okozta válsághelyzet szabályai is hosszú időn keresztül maradtak alkalmazásban 2015 óta. Ez a jelenség számos kritikai¹³ vizsgálatnak is tárgya volt a direkt politikai vitákon túl a szakmai-tudományos diskurzusban is. Az elhúzódó alkalmazás ma

¹³ Vö.: Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2020.; Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok II. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2022.; Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok III. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2023.

már felvetheti azt a lehetőséget, hogy a szükségesség és arányosság hatékonyabb érvényesítése érdekében az egyébként folyamatosan működő jogalkotás azonosítsa azokat az intézkedéseket, amelyek fenntartása szükségszerű, hogy azoknak megfelelő normál jogrendi – törvényi – kereteket teremtsen. Ezzel ugyanis a kivételes intézményi keret állandósággá válása orvosolható lenne, ami azonban különösen az alapelv megelőzésre is kiterjedő jellege és társadalmi léptékű hatásokra fókuszálása mentén nem zárja ki annak a kockázatát, hogy a jelenleg azonosítható intézkedések normál jogrendi körbe helyezése és a különleges jogrend megszüntetése után egy jelentős változás ne indokoljon újabb kihirdetést. Ennek ellenére az elhúzó jelleg egyértelműen konkurál a különleges jogrend időlegességi ismérvével, így e jelenség vizsgálata okszerű.

Ezen elv kapcsán rögzíthető, hogy a hatálybalépés óta eltelt alig két év fókusza döntően a közjogi döntésekre, szabályozási felhatalmazásokra irányult. Ebből következően az alapelv fő irányultsága, vagyis a védelmi és biztonsági feladatellátásban részt vevő szervek intézkedései tekintetében az arányossági követelmény megfelelő érvényesülése nehezebben értekelhető jelenleg. Előremutató ezzel összefüggésben, hogy a rövid, de biztonsági szempontból intenzív időszakban trendszerű alapelvet sértő szervezeti intézkedési minta nem rajzolódott ki, mindazonáltal a gyakorlati jogalkalmazásra fókuszáló külön kutatások e tekintetben szükségesek lesznek még.

Az elérni kívánt konkrét védelmi és biztonsági cél jelentőségének elsődlegességi elve kapcsán megállapítható, hogy azt a biztonságpercepció jelentős mértékben befolyásolja, hiszen a biztonsági helyzetre és ambíciókra vonatkozó döntéshozatali tudat jelentős mértékben befolyásolja, hogy milyen célokat határozzunk meg, amelyek aztán elsődlegességi mérlegelés tárgyává válhatnak. Ezen elv érvényesülése jól azonosítható és egy romló biztonságpercepciót tükröz, hiszen a környezet változékonysága és a változások nehezen prognosztizálható volta egyértelműen bizonytalanságot tükröz. Ez a bizonytalanság erőteljes célok meghatározását eredményezi mind a konkrét események kezelése, mind pedig a perspektivikus biztonságfokozás tekintetében. Ez az elmúlt évek dinamikus jogalkotásában, a védelmi és biztonsági szervek felhatalmazásainak gyarapításában, illetve a különféle intézményesítési törekvésekben¹⁴ is egyértelműen azonosítható.

Ezen alapelv érvényesülése kapcsán kiemelendő azonban – a többi alapelvre ható érvényességgel –, hogy az alapelveket egymásra tekintettel indokolt érvényesíteni. Ha innen nézzük az alapelv érvényesülésének kérdését, akkor felvethető az a gondolat, hogy az elsődlegességi elv az elmúlt időszak döntési dinamikájában esetlegesen lerontja-e a többi alapelvet. Azért is fontos kérdés ez, mert az alapelvből az is következik, hogy míg a rendszerváltozást követő évtizedekben a biztonság a prioritás listán háttérbe szorult, addig a jogalkotó a változásokhoz igazodva ezen elvvel kívánta a komplex biztonság érvényesítéséhez szükséges szerepkört biztosítani. E tekintetben azonban figyelembe veendő egyfajta ingamozgás jellemzőinek érvényesülése a biztonság szavatolása terén. Azaz a nyugalmi időszakok a figyelem és az erőforrások máshova allokálására sarkallnak, míg a válságidőszakok

---

¹⁴ Ezt támasztja alá akár a Nemzeti Információs Központ létrehozása, akár a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójának intézménye és az azt megelőző nemzetbiztonsági koordinációs intézményi megoldások fokozása. A téma kapcsán példaként lásd: Márton Balázs: A NIBEK-től a Nemzeti Információs Központig. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2023/1., 21-33. o.; Urbán Attila: A koordinációs folyamatok intézményi háttérének evolúciója a magyar nemzetbiztonsági igazgatásban. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2020/1., 5-32. o.; Hódos László: A kibertér és a mesterséges intelligencia jelentősége és kihívásai a jogállamok nemzetbiztonsági feladatellátásában. In: Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper 2022/11.

a konkrét krízis kezelésén túl a nyugalmi időszakok ellensúlyozásából is következő erőteljes, sokszor túlzó reagálást váltanak ki. Ezt a 2015-ös franciaországi terrortámadások utóélete vagy a PATRIOT Act és az amerikai terrorellenes fellépés további elemei¹⁵ is példázták. Innen nézve tehát ez az elv a biztonság elhanyagolását lenne hivatott ellensúlyozni, míg például az arányossági elv az elsőbbségi elv eltúlzásából következő átlendülést ellenpontozhatná.

Az adott cél elérését szolgáló lehető legkisebb mérvű jogkorlátozás elve szintén egy az elsődlegességet ellensúlyozni képes alapelv, amely a biztonság megfelelő kezelését azzal szolgálja, hogy a túlzó intézkedésekkel szembeni állami önkorlátozást irányozza elő. Ez az elv érvényesülésében hasonlóan nehéz kérdéskör, mint az előző, hiszen a nyilvánosság előtt trendszerű intézkedési gyakorlat nem került azonosításra. Figyelemmel azonban arra, hogy az alapelv a döntéshozatalra is kiterjedő jellegű, feltehető, hogy a különleges jogrendi működés kritikusai ezen elv érvényesülését cáfolnák, hiszen ha a döntéshozatalnál is érvényesül a legkisebb mérvű jogkorlátozás elve, akkor azzal szembe került a különleges jogrendi instrumentumok elhúzódó alkalmazása. Ez a kritikai distinkció a francia különleges jogrendi működés kapcsán is felmerült.

Ezen alapelv és különösen az arányossági elv együttes érvényesülésének mélyebb vizsgálata a konkrét védekezési intézkedések lehatárolt elemzésével valósítható meg. Ebben a 2024. évi árvízi védekezés intézkedéseinek szélesebb körű vizsgálata és tapasztalatfeldolgozása egy jól beazonosítható kört biztosíthatna a későbbiekben. Másik oldalról ezen elv kapcsán mérlegelni lehet azon tanulmányok és elemzések relevanciáját, amelyek az elmúlt évek válságkezelése kapcsán – különösen a döntéshozatali szempontok tekintetében – vizsgálták az egyes állami reakciók adekvátságát, helytállóságát, reziliens jellegét.¹⁶

Az összehangolt működés és átfogó megközelítés követelményének elve az érvényesülés tekintetében jobban azonosítható, különös figyelemmel arra, hogy az a konkrét feladatvégrehajtáson túl a tervezésre, döntésre, irányításra és tapasztalatfeldolgozásra is kiterjed, amely kör különösen az irányítás és a tapasztalatok révén a további szabályozásra is kiterjeszhető. E körben a tapasztalatok azt mutatják, hogy az összehangolt jelleg és a Vbő. azon alapvetése, hogy a kapcsolódó szabályozást a Vbő-re figyelemmel alkossa meg a jogalkotó, korlátokkal, de érvényesülni látszik. E tekintetben jelen tanulmányban példaként emelhetők ki a Vbő. elfogadását követően, illetve azzal párhuzamosan kialakított ágazati válság szabályozások. Ezek ugyanis az összehangoltságot a Vbő.-re való utalással igyekeznek előmozdítani például a katasztrófavédelmi és a honvédelmi szabályozásban, míg más oldalról nézve ezek a szabályozások mégis saját válságintézményeket alkotnak¹⁷, tehát nem a Vbő. összkormányzati rendszerét akarják használni a normál jogrendi válságkezelésben.

---

¹⁵ Vö.: Ságvári Ádám: Különleges jogrend a francia jogban. Állandósult kivételesség. In: *Iustum Aequum Salutare* 2017/4., 179-188.; Molnár Dóra: Rendkívüli állapot Franciaországban – valóban rendkívüli? In: *Nemzet és Biztonság* 2016/1., 3-10.; Spitzer Jenő: A különleges jogrend szabályozása az egyes alkotmányokban IV. Különleges jogrendi szabályozás a francia jogrendszerben. In: *Vélemények a katonai jog világából* 2019/4.; Lisa Finnegan Abdolian – Harold Takooshian: The USA Patriot Act: Civil Liberties, the Media, and Public Opinion. In: *Fordham Urban Law Journal* 2003/4., 1429-1453.; Cary Stacy Smith – Li-Ching Hung: *Patriot Act: Issues and Controversies*. Springfield, Charles C. Thomas Publisher Ltd., 2010.

¹⁶ Lásd: Balázs István – Hofmann István: *Közigazgatás koronavírus idején – a közigazgatási jog rezilienciája?* In: *MTA Law Working Papers* 2020/21.; Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): *A magyar jogrendszer rezilienciája 2010-2020*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – ORAC Kiadó, 2022.

¹⁷ Vö.: a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény V. fejezete; a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény XV. fejezete.

Ezen elv kapcsán intézményi oldalról felhívható a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójának intézményében 2024-ben bekövetkezett változás. Ez egyik oldalról a hatáskör kiszélesítése az angolszász minta feltehető alapulvételével, továbbá a Vbö. szerinti feladatok hatáskörbe utalásával¹⁸ az összehangoltság és a biztonság átfogó megközelítése felé hat. Másik oldalról azonban felveti azt a kérdést, hogy ez az intézmény milyen viszonyban áll a Kormány Vbö. szerinti irányítási jogosítványával, illetve miért nem jelent meg a Vbö.-ben a szervezetalakítás és a kormányzati intézmények, illetve funkciók alakításának szabadságán túl? A kiterjedt és átfogó szabályozás – e tekintetben pedig a hasonló külföldi minták megfelelő adaptációja – ugyanis tartós szabályozást és intézményesítést feltételezne, ami a stabilitás és a működéshatékonyabb fokozása szempontjából is jelentős lehet.

A közösségi biztonságot erősítő jogérvényesítés elve szintén olyan alapelv, amelynek érvényesülési vizsgálatához konkrét tevékenységi körre, válságkezelésre fókuszáló tapasztalatfeldolgozás lenne szükséges a jövőben. E tekintetben Vbö. megfogalmazásából inkább a konkrét védelmi és biztonság-szavatolási cselekmények körére lehet következtetni az alapelv érvényesülése kapcsán. Ebből következően a döntéshozatalra és jogalkotásra vonatkozó értékelések relevanciája ezen elv kapcsán rendkívül alacsonyabb, sőt inkább talán irreleváns.

Ez az elv a biztonsági célú különféle intézkedések kapcsán messzemenő kérdéseket vet fel, különösen azon esetekben, amikor konkrét vagy kis számú, de jelentős származtatott hatású cselekményekkel szembeni fellépés történik. E körben az alapelv értelmezhető lenne például az orosz-ukrán háború kapcsán felmerült dezinformáció elleni intézkedések tekintetében, ezek azonban nem kerültek összekapcsolásra a Vbö.-vel a magyar jogalkalmazásban. Hasonló példa lehetne az internetes tartalmak korlátozása, ami azonban szintén önálló jogalapon nyugszik. Így ezen elv érvényesülése kapcsán a jövőre nézve merülhetnek fel nyitott kérdések például a kibertéri műveletek szabályozása kapcsán, ahol ezen elv érvényesülése is erősítheti azon fellépések foganatosítását, ahol az adott rendszerre irányuló fellépés célja a rendszer további tevékenységének vagy tevékenységek közvetett hatásainak megelőzése, felszámolása.

4. Zárszó helyett: lehetséges fejlesztési irányok

A Vbö. hatálybalépése óta eltelt lassan két év tapasztalatainak részletes feltárása jelen tanulmány nem vállalkozhatott. Mindazonáltal az alapelvek áttekintése, újszerű kapcsolódásai, illetve a korlátozott számban azonosított tapasztalatok azt tükrözik, hogy a reform még folyamatban van. Ebből adódóan a Vbö. elfogadása lényegében egyfajta átmeneti időszakot generált. Ezt kettősség jellemzi, amely egyrészt a Vbö. újításainak fokozatos átvételét és érvényesülését hozza magával, másrészt azonban még konkuráló intézményi és szabályozási megoldásokat tart fenn. Indokolt tehát, hogy a lehetséges fejlesztési irányok azonosítása ennek az átmeneti időszaknak a meghaladására irányuljon.

E körben kiemelt irány lehet a szabályozás átláthatóságának és profiltisztaságának erősítése. Ez az Alaptörvény kilencedik módosításával és a Vbö.-vel a különleges jogrend

---

¹⁸ Vö.: a kormány tagjainak feladat- és hatásköréről szóló 182/2022. (V. 24.) Korm. rendelet 4/A. címe.

kapcsán nagyrészt megtörtént, bár azzal, hogy a törvényi szinten egységes rendkívüli intézkedési felhatalmazás került kialakításra, felmerülhet az a gondolat, hogy mindösszesen egy különleges jogrend szerepeljen a magyar jogrendszerben. A normál jogrend és különösen a normál jogrendi válságkezelés tekintetében azonban az tapasztalható, hogy nagy számban vannak még jelen az ágazati válság szabályozások, miközben a Vbö. egyik fő törekvése volt egy átfogó normál jogrendi válság szabályozás kialakítása. E körben persze kellően behatárolható – tehát nem a végletekig generalizált – szabályozás mellett feltehetően nem lehet minden ágazati válság szabályozást beolvasztani a Vbö. rendszerébe, de azok száma feltehetően mérsékelhető, ez által pedig az alkalmazás, illetve az átláthatóság is segíthető.

További fejlesztési irány lehet az is, hogy a Vbö. által megjelenített összkormányzati szemlélethez kapcsolható különféle intézményi és hatásköri megoldások is egységesebbé váljanak a kormányzat védelmi-biztonsági irányító tevékenysége körében. Ennek fő iránya lehet a miniszterelnök nemzetbiztonsági főtanácsadójának szabályozása terén annak mérlegelése, hogy ha az intézmény amerikai mintát követve hosszú távon megszilárdítandó, akkor a Vbö.-ben kerüljön elhelyezésre, megfelelő kapcsolódásokat biztosítva más törvényekhez is. Ez persze felveti azt a kérdést, hogy a végrehajtó hatalmon belül a hagyományos kormány-szakminiszter irányítási jogosítványok rendszere megbomlana, azonban a működés szempontjából egy átláthatóbb rendszert is eredményezhetne. E körben külön mérlegelendő lehet a védelmi és biztonsági igazgatás központi szervéhez telepített funkciók és a nemzetbiztonsági főtanácsadó átfogó felügyeleti funkciók viszonyának tisztázása, hiszen a jelen felállásban végső soron a védelmi és biztonsági igazgatás központi szerve a nemzetbiztonsági főtanácsadó apparátusának igazgatási pilléreként is felfogható az alárendeltség és a feladatrendszer tükrében.

Ezen a gondolati íven haladva a Vbö. és a reform közvetett fejlesztési irányaként lehetne mérlegelni azt is, hogy a védelem és biztonság szavatoláshoz köthető kormányzati döntéselőkészítés rendszerében is mérséklődjenek a párhuzamosságok. Jelenleg a Védelmi Tanács és a Védelmi Munkacsoport ennek a kezdeti lépéseként is elérhető, tükrözve a Vbö. összkormányzati szemléletét. Ezek kiteljesítése kapcsán azonban szükséges lenne megfontolni, hogy a különféle tematikus, specializált – pl. terrorellenes, katasztrófavédelmi, honvédelmi – döntéselőkészítő fórumok mennyiben szükségesek, illetve pontosan milyen funkciót is töltenek be. Ha ugyanis ezek kooperációs fórumok, akkor arra a szervezetközi együttműködés, illetve a Vbö. keretében előirányzott kooperáció megfelelő kereteket biztosíthat. Ha pedig ezek kormányzati döntéselőkészítő fórumok, akkor a szakminisztériumok feladatellátása, együttműködése majd a Védelmi Munkacsoportban és a Védelmi Tanácsban végzett tevékenysége tudja biztosítani ezt a célt. Az egységesítés az értelmezési sémák szinkronizálása, illetve a működés átláthatóbb és jobb alkalmazhatósággal párosítása miatt mérlegelhető. Emellett szól azonban az is, hogy a jelenlegi többes fórumrendszer egyben a működtetési/támogatási erőforrások párhuzamos felhasználását is jelenti, vagyis az összkormányzati irányba terelés hatékonyabb erőforrás felhasználást tud lehetővé tenni mind az anyagi, mind pedig a szakértői erőforrások, vagy akár a vezetési és irányítási infrastruktúrák terén.

Összességében úgy tűnik, hogy a védelmi és biztonsági szabályozási reform első eredményei már azonosíthatók, azonban jelenleg inkább egy átmeneti időszakban vagyunk, hiszen a reform még folyamatban van és annak kibontakozása mellett számos korábbi, ágazati jellegű, de ágazatközi koordinációt szolgáló intézmény is fennmaradt. Ez a működés folytonosság miatt szükségszerű volt a Vbö. hatálybalépését követően, hiszen a

biztonság garantálása terén nem lehet olyan teljes szisztematikus váltásban gondolkodni, ami akár csak átmenetileg is működési bizonytalanságokat növel az új rendszer „tanulása” vagy akár a technikai átállás miatt. A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a reform további folytatása és kiteljesítése most attól függ, hogy a döntéshozó elhatározza-e magát a modellváltás kiteljesítése és az összkormányzati megközelítés erősítése mellett vagy sem. Természetesen látni kell, hogy a reform kiteljesítése nem tud egy teljes homogenizációt eredményezni a biztonsági jellegű igazgatás, koordináció és döntéselőkészítés terén, de a szükségtelen, már nem indokolható párhuzamosságok integrálásával jelentősen javíthatja a működés hatékonyságát és a védelmi-biztonság döntéselőkészítés és „rendszer üzemeltetés” erőforrás felhasználását, végső soron pedig ezek által a biztonság szavatolását is.

5. Felhasznált irodalom

- [1] Balázs István – Hofmann István: Közigazgatás koronavírus idején – a közigazgatási jog rezilienciája? In: MTA Law Working Papers 2020/21.
- [2] Cary Stacy Smith – Li-Ching Hung: Patriot Act: Issues and Controversies. Springfield, Charles C. Thomas Publisher Ltd., 2010.
- [3] Farkas Ádám – Kelemen Roland: Az Alaptörvény kilencedik módosítása, valamint a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény megalkotásának történelmi előzményei. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/37.
- [4] Farkas Ádám: A multidiszciplinaritás helye, szerepe a védelem és biztonság szabályozásának és szervezésének komplex kutatásaiban. In: Közjogi Szemle 2021/4., 22-28. o.
- [5] Farkas Ádám: A történelmi tapasztalat és a tudomány helye, szerepe a 21. századi védelmi és biztonsági gondolkodásban. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/1.
- [6] Farkas Ádám: A védelem és biztonság-szavatolás szabályozásának alapkérdései. Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2023.
- [7] Farkas Ádám: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló törvény helye és szerepe a jogrendszerben. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/39.
- [8] Farkas Ádám: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának alapvetései, ezek viszonyrendszerének feltárása. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/36.
- [9] Farkas Ádám: A védelmi-biztonsági gondolkodás és képzés megújításának elméleti és kulturális alapjai. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/2.
- [10] Farkas Ádám: Az Alaptörvény új védelmi és biztonsági tárgyú rendelkezéseinek elemzése I. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/38.
- [11] Farkas Ádám: Az állam fegyveres védelmének alapvonalai. Budapest, Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat, 2019.
- [12] Farkas Ádám: Gondolatok az állam fegyveres védelmének lehetséges szabályozásfejlesztési irányairól. In: Honvédségi Szemle 2018/4., 20-32.
- [13] Farkas Ádám: Questions and Options for the Emerging Reform of the Hungarian Security and Defence Regulation. In: MTA Law Working Papers 2022/14.
- [14] Gárdos-Orosz Fruzsina (szerk.): A magyar jogrendszer rezilienciája 2010-2020. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont – ORAC Kiadó, 2022.
- [15] Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2020.
- [16] Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok II. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2022.

- [17] Gárdos-Orosz Fruzsina – Lőrincz Viktor Olivér (szerk.): Jogi diagnózisok III. A Covid-19 világjárvány hatásai a jogrendszerre. Budapest Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet – L'Harmattan, 2023.
- [18] Hódos László: A kibertér és a mesterséges intelligencia jelentősége és kihívásai a jogállamok nemzetbiztonsági feladatellátásában. In: Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper 2022/11.
- [19] Kádár Pál – Till Szabolcs: A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának biztosítékai a Vbö. tükrében. In: Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/21.
- [20] Kádár Pál (szerk.): A védelmi és biztonsági szabályozás magyarországi reformja. Budapest, Nemzeti Közsolgálati Egyetem Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Kutatóműhely, 2023.
- [21] Kádár Pál: Gondolatok a védelmi-biztonsági szabályozás reformjának egyes kérdéseiről. In: Honvédségi Szemle 2022/1., 3-19. o.
- [22] Keszely László – Varga Attila Ferenc: A védelmi és biztonsági igazgatás új szabályrendszerének elemzése. Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok 2022/28.
- [23] Keszely László (szerk.): Az átfogó megközelítés és a védelmi igazgatás, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- [24] Keszely László: A védelmi igazgatás szerepe a civil-katonai-rendvédelmi együttműködésben az átfogó megközelítés jegyében, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, doktori értekezés – munkahelyi vitára közzétett változata –, Budapest, 2016.
- [25] Lakatos László: A honvédelmi igazgatási képzés aktualitása az átfogó megközelítés elvének tükrében, in: Hadtudományi Szemle 2015/4., 432-443.
- [26] Lisa Finnegan Abdolian – Harold Takooshian: The USA Patriot Act: Civil Liberties, the Media, and Public Opinion. In: Fordham Urban Law Journal 2003/4., 1429-1453.
- [27] Márton Balázs: A NIBEK-től a Nemzeti Információs Központig. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2023/1., 21-33. o.
- [28] Molnár Dóra: Rendkívüli állapot Franciaországban – valóban rendkívüli? In: Nemzet és Biztonság 2016/1., 3-10.
- [29] Molnár Ferenc (szerk.): Az átfogó megközelítés és a Magyar Honvédség katasztrófavédelmi rendszere, Zrínyi kiadó, Budapest, 2013.
- [30] Molnár Ferenc: Egy sikerebb válságkezelés felé: a civil szakértelem szükségessége a NATO stabilizációs és újjáépítési feladatai során. In: Nemzet és Biztonság 2012/4., 10-23.
- [31] ¹Ságvári Ádám: Különleges jogrend a francia jogban. Állandósult kivételesség. In: Iustum Aequum Salutare 2017/4., 179-188.
- [32] Spitzer Jenő: A különleges jogrend szabályozása az egyes alkotmányokban IV. Különleges jogrendi szabályozás a francia jogrendszerben. In: Vélemények a katonai jog világából 2019/4.
- [33] Urbán Attila: A koordinációs folyamatok intézményi hátterének evolúciója a magyar nemzetbiztonsági igazgatásban. In: Nemzetbiztonsági Szemle 2020/1., 5-32. o.